

Sjećanja na djeda Matiju Peršića, mlinara i trgovca brašnom iz Virja (1. dio)

MIRA KOLAR DIMITRIJEVIĆ

1. Uvod

Ovaj rad obuhvaća jedno područje gospodarstva u Podravini i posvećen je Matiji Peršiću, mojem djedu. Pisala sam ga prema sjećanju i najiskrenije što sam mogla. Bio je osnivač jedine virovske tvornice u međuratnom razdoblju koja je ostavila duboki trag u životu Podravaca, a koja se mora vezati uz rad podravske željezničke pruge Kloštar – Virje – Koprivnica krajem 1912. i priključenjem tog dijela Podravine u europsku željezničku mrežu, ali i jačanjem privrednih veza s Vojvodinom preko Osijeka. Mlin je od samog početka rada njegovao trgovinu brašnom na širem području i upravo u ovoj sprezi mljevenja žita i trgovine brašnom na širem području, a osobito u Prekodravlju, tražio je Matija Peršić svoje mjesto kao domaći sin koji pomišlja na vezivanje žitne proizvodnje Prekodravlja s matičnom zemljom u kojoj je smatrao Podunavlje vitalnim i važnim dijelom Hrvatske. Počeci su bili skromni. Kupio je zemljište na kojem je počeo graditi mlin, odmah ga vežući uz mogućnosti koje je pružala tek otvorena željeznica, znajući da mlin u Virju neće imati dovoljno žita za cjelogodišnji rad. Kapacitet mu je bio vagon i pol žita dnevno prema strojevima za obradu žitarica, ali je imao preslab parni stroj od svega 50 konjskih snaga. Nije mogao istovremeno aktivirati puni kapacitet mlina, te je bio često upućen i na dobavu brašna za trgovinu brašnom u Koprivnici, koja je od samog početka bila jedina

mogućnost prosperitetnog djelovanja mlina u Virju. Iskoristivši mogućnost bavljenja trgovinom žitom, Matija Peršić je od osnutka smatrao područje djelovanja mlina mnogo većim od virovske općine. Znajući da je žitarstvo sezonski posao, Peršić je posvetio najveću pažnju uređenju silosa pa je pored starog silosa, koji je izgrađen još prije samog mlina, 1937. godine izgradio i novo skladište iznad pilane, ali je vraćanje mlina u status obrtničkog mlina onemogućilo iskorištavanje tog novog silosa. Mlin je formalno zadržao status ušurnog mlina koji je kroz trgovinu brašnom u Koprivnici razvio i znatnu trgovačku djelatnost na području Koprivnice do 1941. godine, kada ograničava svoj rad samo na područje Virja. Od kupnje katastarske čestice na kojoj je podignuo zgradu mlina, izgrađivši i niz pratećih zgrada koje su ovom poduzeću dale i privid obiteljskog posjeda, održavanog s pažnjom i ljubavlju pa dok Banovina Hrvatska nije preuzela kontrolu nad žitaricama kao glavnim prehrambenim artiklom, Matija Peršić je vodio mlin i trgovinu brašnom dosta samostalno, ograničavan permanentnom nestašicom gotovog kapitala pa je saldo, odnosno godišnja zarada mlina prema bilanci uvijek bila relativno malena, a u određenim razdobljima i zabrinjavajuća te je često ovisila o političkim prilikama u društvu. Ipak, uvijek je vodio brigu da stanovništvo Virja i okolice ne oskudijeva brašnom, ali ni posijama koje su bile preduvjet sve većeg značaja svinjogojstva važnog za preživljavanje Virovaca, koji

Sl. 1. Antonija i Matija Peršić (iz obiteljskog albuma Mire Kolar).

nikada nisu imali dovoljno zemlje pa su uzgojem domaćih životinja obogaćivali svoj dohodak. U tome radu Peršić nije žalio truda i on je nestašicu žita za mljevenje nadoknađivao kupnjom žita i brašna u Podunavlju, u čemu mu je očito pomoglo znanje mađarskog jezika koji je naučio tijekom naukovanja u Mađarskoj, ali i znanja koja je stekao tijekom usavršavanja metalske struke u Grazu. Na Tehničkom fakultetu u Grazu položio je ispit za kvalificiranog strojaru parnih strojeva, ali i obogatio svoj način ophođenja s ljudima, znajući uvijek primiti komitenta na pravi način. Matija Peršić bio je vrlo spretan u svome poslovanju i uvijek je nastojao surađivati s vlastima. Imao je i podršku Hrvatske štedionice u Virju koja mu je omogućila stvaranje dioničkog poduzeća za koje se zainteresiralo najimućnije članstvo.

Već u samom početku imao je dosta problema s podizanjem mlina koji je osnovan kao dioničko društvo oglašeno u novinama Peroslava Ljubića *Hrvatske novine* 17. lipnja 1909. s dioničkim kapitalom od 100 000 kruna podijeljenih u 2000 dionica. Utemeljitelji su bili Vid Cilinger, pekar i ravnatelj Hrvatske štedionice u Virju, Andro Grgić, Stjepan Hrženjak, Pavao Doleneć, Peroslav Ljubić, Mihajlo Steidl, Jakob

Bešenić, dr. Franjo Arh, Raimundo Fantoni, Josip Svoboda iz Trgovačke banke u Bjelovaru, Rade Navratil, općinski bilježnik u Virju i drugi. Nakon objave ovog poziva u bjelovarskom listu *Nezavisnost* izlazi članak koji ukazuje na besmislenost ovog poduhvata jer Virje nema dovoljno žita za cjelogodišnji rad mlina te da se radi o propaloj investiciji. Ipak neki su i dalje podržavali taj projekt, a osobito je uporan bio Matija Peršić.

2. Izgradnja i pokretanje rada Virovskog paromlina

Matija Peršić rođen je u Ferdinandovcu 10. ožujka 1876. od oca Ivana, a umro je u Koprivnici 2. studenog 1943. godine. Osnovnu školu završio je u Ferdinandovcu, koji je poslije Prvoga svjetskog rata promijenio ime u Jelačićevo. Kao najstariji sin mnogoljudne Ivanove obitelji, Matija se kao dvanaestogodišnjak uputio preko zamrznute Drave u Mađarsku gdje je izučio kovački obrt kod mađarskih majstora. Nezadovoljan odnosom svojih majstora uputio se u susjednu Austriju gdje se kao radnik-strojar zaposlio u tvornici papira u Grazu, položivši na Tehničkom univerzitetu ispit za rad s parnim strojevima. Na putu do posla svakog je jutro prolazio kraj vrtlarije Albrecht u ulici Papiermühlgasse br. 3 gdje je kao vrtlarica radila Antonija Albrecht koju je nakon nekog vremena i oženio. Ubrzo su im se počeli rađati sinovi i Matija je smatrao da će lakše othraniti svoju djecu u Hrvatskoj gdje je odlaskom bana Khuen-Hédervárya došlo do osnutka više tvornica koje su vapile za stručnom radnom snagom. Kako bi mogao raditi na području Hrvatske morao je nostrificirati svjedodžbu o rukovanju parnim strojevima do 120 KS što je i učinio u Zagrebu pred ispitnim povjerenstvom.

Nakon povratka u Hrvatsku, radio je od 1. svibnja 1906. do 1. listopada 1908. kao strojar kod Gradskog poglavarstva u Zagrebu, a od 1. listopada 1908. do 15. travnja 1912. upravljao je kao strojar električnom centralom, pilanom

i mlinom, kao i drugim gospodarskim strojevima na Nadbiskupskom dobru u Maksimiru, te ga je nadbiskup Antun Bauer, u ime Ravnateljstva nadbiskupskih dobara, svjedodžbom potvrdio kao savjesnog i vjernog zaposlenika, te da je istupio iz službe na vlastiti zahtjev kako bi se s obitelji preselio prvo u Bjelovar, a onda i u Virje. Matija je bio vezan uz južnoslavensko radničko društvo jer je u Grazu radilo mnogo Slovenaca i Hrvata i uz njihovu pomoć brzo je našao posao i stan u Savskoj cesti u Zagrebu. Međutim, smrt četvorice sinova ponukala ga je na napuštanje Zagreba, nakon što su mu se rodile kćeri Jelisava 1906. i Štefanija 1908. godine. Ostavši bez sinova, on je dvije djevojčice odgajao s velikom strogošću, kao da su dječaci. Na osnovu sjećanja Jelisave možemo zaključiti da su živjeli jako siromašno, a stanovali još gore.

Cijela obitelj seli u Bjelovar gdje se Matija zapošljava u paromlinu. Češće putuje u Ferdinandovac preko Virja i Molva, gdje mu je rođak Peršić imao pekaru. Stanuju u radničkom stanu mlina iako Peršić od 1909. biva najviše angažiran na gradnji mlina u Virju. On je naime zaključio da će područje od Kloštra Podravskog do Koprivnice gradnjom željezničke pruge dobiti veliki značaj i da se promet udaljava od stare ceste uz Dravu koja je vezala mnoga mala naselja te da promet preuzima krajiška cesta uz koju su u 18. i 19. stoljeću niknula krajiška naselja. Prati zbivanja u Podravini, osobito gradnju Podravske pruge. Kupuje česticu 8864/2 veličine 709 četvornih hvati kraj budućeg virovske kolodvora i na njoj s Mirkom Barcem, porijeklom iz Šemovaca, koji je kao saborski zastupnik olakšao dobivanje svih potrebnih dozvola počinje graditi zgradu dvokatnog mlina uključivši odmah i željeznički kolosijek, koji je do tada služio Šumariji Repaš za dovoz drva za pragove željeznice u izgradnji.

Po dovršetku zgrade mlina ponestalo im je novaca za nabavu strojeva iz Njemačke te su uz pomoć općinara virovske općine i uz garanciju Martina Marčinka i Stjepana Kukeljana kupili na kredit Lanzov parni stroj jačine 50 konjskih snaga, te tri stroja s valjcima i tri s

kamenovima kao i drugi mlinarski inventar od tvornice mlinskih strojeva u Braunschweigu i od Tvornice parnih kotlova u Mannheimu. Za vrijeme gradnje mlina i njegovog opremanja strojevima i potrebnim alatima stanovalo se u kući kraj mlina, izgrađenoj na posebnoj katastarskoj čestici, koja mu je kasnije godinama bila dom. Nestašica poslovnog kapitala natjerala je Peršića i Barca na odluku da svoje partnerstvo pretvore u dioničko društvo, društvenu zajednicu s još tri osobe: imućnim virovskim pekarom Vidom Cilingerom, upraviteljem Prve hrvatske virovske štedionice, umirovljenim šumarom Lambertom Žerdikom koji je godinama bio šumar u Donjem Miholjcu¹ i Josipom Svobodom iz Bjelovara, koji se bavio proizvodnjom mesa, a u vrijeme suradnje s Peršićem i izradom kekisa. Sklopljen je Društveni ugovor i Peršić je dobio u naravi stan od tri sobe u već spomenutoj kući, s time da se imao brinuti za izgradnju i rad mlina, a Mirko Barac² bio je zadužen za nabavu žita. Svaki od dioničara morao je uplatiti 1909. godine 15 000 kruna kako bi se realiziralo dioničko društvo s glavnicom od 75 000 kruna odnosno 100 000 kruna. Matija Peršić uložio je samo zemljišnu česticu 8864/2 na kojoj je mlin sagrađen, uz obavezu rada na mlinu i u mlinu, a Mirko Barac svoj politički utjecaj kao zastupnik u Saboru, ciglu kupljenu od Toplakove

1 Žerdik je bio zaslužan za uređenje parka kraj crkve sv. Martina u Virju, a bio je i tast poznatog virovskeg ljekarnika Jansona.

2 Mirko Barac rođen u Šemovcima od majke Ivane rođ. Herga i oca Tome. Brat mu je bio mons. dr. Fran Barac, koji je kao katolički svećenik i prefekt kolegija u Požegi i kao kanonik zagrebačkoga Kaptola s kurijom br. 20 bio prisutan u političkom životu tijekom Prvog svjetskog rata i prve polovine 1920-ih. Kao opozicionar bio je 1924. prisilno umirovljen. Bio je potpredsjednik hrvatske federalističke seljačke stranke koju je osnovao Ante Trumbić 1926. godine, a kasnije kao opozicionar sudjeluje i u približavanju Trumbića Mačekovoj Hrvatskoj seljačkoj stranci pa je to očito sve slijedio i Matija Peršić, koji je nažalost poslije Mirkove smrti nakon 1919. morao sam stvarati zaključke o političkim kretanjima. Vjerujemo da je do 1938. kada se je povukao u mirovinu dr. Barac utjecao na mišljenje Matije Peršića. (ZVONAR, Ivica: Mons. dr. Fran Barac (1872. – 1940). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2012.)

ciglane s kojom je izgrađen mlin te dopremu žita za meljavu s kloštarskog područja, iako je i u Kloštru Podravskom postojao jedan mlin pa je taj izvor sirovina brzo presušio, a smrću Mirka Barca nakon rata i nestao. Mlin u Virju počeo je privlačiti pažnju putnika na podravskoj pruzi zbog šuma postrojenja za hlađenje vode, ali i naglog zaokreta željezničke pruge pri ulazu u željezničku stanicu u Virju. Radio je pod jednostavnim imenom „Umjetni mlin Virje“ što ukazuje na njegovu modernost, ali ništa ne govori o onima koji su dali svoj kapital i trud da se izgradi. Sve pravne poslove i izradu dokumenata važnih za rad mlina sve do 1928. obavljao je ured đurđevačkog javnog bilježnika dr. Andrije Peršića, koji je kasnije preuzeo dr. Vladimir Sabolić.

Prije početka rada mlina 20. listopada 1912. godine izdana je Uredovna svjedodžba, kojom općinski načelnik Virja Ljubić i općinski bilježnik Topolčić potvrđuju da su Matija Peršić i Mirko Barac, koji je već ranije bio vlasnik ciglane u Kloštru, sagradili u Virju parni mlin i da su naručili potrebne mlinske uređaje iz Njemačke, zaduživši se uz kamate od 6 % na kupljene strojeve te da će sve pripasti tvornici ako ne budu isplatili u dogovorenom roku dug od 33 000 kruna. Bila je to rizična odredba. Paromlin je s radom počeo 1. prosinca 1912. godine kao obrtni i trgovački mlin. Nije imao dozvolu za izvoz brašna izvan Hrvatske, ali je obilato iskoristio vrijeme pojačane industrijalizacije Hrvatske te je počeo trgovati brašnom u Koprivnici uspostavivši vezu s brojnim trgovinama mješovitom robom koje su preuzele prodaju. Matija Peršić u tom vremenu stanuje u kući uz mlin i kontrolira čitav rad, što baš nije bilo drago mnogim članovima u upravi Štedionice, ali je Peršićeva stručnost i zalaganje osiguravalo meljavu više vrsta kvalitetnog brašna. Postrojenje je svojim monotonim mrljanjem narušilo tišinu okolice. Mlin je pro-radio istovremeno kada je otvoren i željeznički promet na pruzi Virje – Koprivnica, stekavši tako priključak na glavnu prugu od Mađarske do Rijeke, odnosno do Beča i Trsta što je sve do kraja Prvoga svjetskog rata i bilo glavno

Sl. 2. Mjenjačnica brašna u Koprivnici (iz obiteljskog albuma Mire Kolar).

prodajno područje. Međutim, virovski mlin koji je mogao proizvoditi devet vrsti brašna, među kojima i krupicu (gris), ali i posije važne za prehranu stoke i svinja, porazno je djelovao na rad vodeničara koji su mogli izraditi samo dvije vrste meljiva pa je to osobito pogodilo zadružni mlin Šklebara na potoku Zdelji. Ipak, mnogi su Virovci voljeli tu svoju vodenicu koja im je omogućavala praćakanje u jezercu oko brane pa su uporno mljeli kukuruzno brašno u Šklebarovom mlinu. To je jako ljutilo Matiju Peršića čiji stroj za mljevenje kukuruza obično nije radio te je pokušao kupiti Šklebarov mlin, ali je od toga ipak odustao. Zanimljivo je da je Šklebarova vodenica nadživjela Peršićev mlin i opstala još i u vrijeme socijalističke Jugoslavije, a Šklebar je jedno vrijeme bio i član uprave poduzeća koje je vodilo Peršićev mlin.

Na osnovu rečenog vidimo da je mlin od samog početka bio ovisan o kreditu, a tako je bilo gotovo cijelo vrijeme njegovog rada. Poslovanje mlina je ovisilo o mnogo faktora, prije svega o urodu pšenice, ali ipak ponajviše o odnosu države prema malim mlinarima čija zarada nije bila velika pa je saldo bio relativno mali i u svaku godinu se ulazilo s novim nadama i s novim očekivanjima. Mlin je dakle već u samom početku bio opterećen financijskim obavezama koje je trebalo platiti, a znamo da se Matija Peršić morao svake godine zaduživati. Takav položaj imao je i tijekom Prvoga svjetskog rata kada obavlja poslove za Zajednicu za žito koja je opskrbljivala brašnom aprovizacije u gradovima.

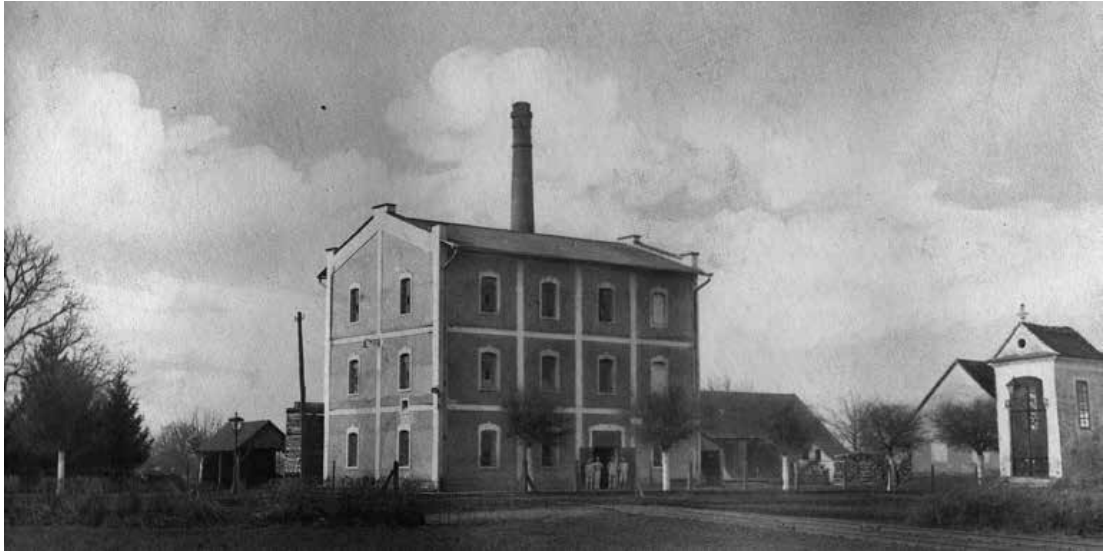
Poslije žetve, žito je bilo jeftino, za razliku od proljeća kada bi znatno poskupjelo. Obično je uzimao kredit na kraće vrijeme kod onih koji su mu mogli dati kredit, a na duže vrijeme podizao je kredit samo kod svog prijatelja Slovenca Pohlevena, koji je bio i glavni strojar u Zagrebačkoj pivovari, a višekratno i kum na vjenčanjima ili rođenjima Matijinih potomaka.

3. Rad mlina za vrijeme Prvoga svjetskog rata

Matija Peršić je u vrijeme izgradnje mlina s obitelji stanovao u maloj kući kraj mlina i obje kćeri su polazile osnovnu školu u Virju. Rad mlina bio je uključen u nabavu brašna za vojsku, jer je Matija Peršić imao prijatelje u vladajućim krugovima nekadašnje Hrvatsko-srpske koalicije. Imajući priključak na prugu u Koprivnici, koja je zbog tvornice „Danica“ imala pravo korištenja povlaštene prijevozne tarife za prijevoz brašna, mlin u Virju imao je prednost pred drugim mlinovima osnovanima prije 1907. godine. Očuvana je bilanca mlina iz 1914. godine koju je sastavio knjigovođa Đuro Steidl, koji je vodio blagajničke knjige od 1912. do 1922. godine, a prema kojoj je za 1914. godinu vrijednost nekretnina procijenjena na 89 993 krune, strojeva 22 662 krune, a mlin je te godine zaradio mljevenjem 42 451 krunu i ra-

dom sječakare 506 kruna. Istovremeno, bilanca pokazuje da se na plaće radnika trošilo 12 085 kruna i na upravne troškove 3651 kruna, a čista dobit je iznosila svega 3937 kruna pa su dioničari bili vrlo nezadovoljni. Sve je to ukazivalo da mlin premalo zarađuje i da postoje problemi oko njegovog daljnjeg rada. Đuro Steidl, dao je Matiji Peršiću uvid u sve bilance iz tog razdoblja i tako mu omogućio da s dobrim argumentima ponovno zatraži svoj dioničarski udio u mlinu koji je podignut na njegovoj zemlji. U Podravinu su se poslije 1917. godine, iz Rusije počeli vraćati vojnici koji su pod utjecajem ruskih revolucija bili skloni radikalnim idejama o podjeli zemlje i osnivanju republike u Hrvatskoj u kojoj je tada vladala glad. Tijekom rata svakim danom mijenjale su se naredbe o mobilizaciji, ali i o postupanju s hranom. Virje je bilo pogođeno mobilizacijom pa nije imao tko obrađivati zemlju, ali i opadanjem životnog standarda zbog prijelaza na ratnu privredu i obustavljanja rada društvenih organizacija. Sve veća oskudica te prisilno sudjelovanje škole u prikupljanje priloga za bojišnicu koja je sve više oskudijevala u svemu, bili su prisutni i u ovom dijelu Hrvatske. Poslije 1917. godine, u Virje dolaze i djeca iz Istre, Hercegovine i Bosne, ugrožena glađu od suše, ali i pomanjkanja dovoza hrane iz sjevernih dijelova Hrvatske. U blizini željezničke stanice otvorena je ratna bolnica za liječenje konja stradalih u ratu. Prehrana ovih životinja bila je dobrim dijelom vezana uz otkup i mljevenje žitarica iz virovskog mlina. Mlin je odredbom bana Ivana Škrleca morao raditi pa se je za sirovinu brinula vlast. Od proljeća 1917. godine, kada je bansku vlast preuzeo ban Antun Mihalović, a tajničke poslove obavljao Senjanin Vinko Krišković, otprema brašna prema Hrvatskom primorju, zahvaljujući tadašnjem upravniku spomenute bolnice za konje Šignjaru, postala je stalnija. Dakako da je i jačanje inflacije poslije 1917. godine utjecalo na to da poslovanje sa žitaricama postane unosan posao.

Najimućniji dioničar u mlinu, Josip Svoboda, uloživši dodatni kapital dobio je vodeći položaj u mlinu pa mu je 1916. godi-

Sl. 3. Mlin u Virju (iz obiteljskog albuma Mire Kolar).

ne promijenio ime u „Mlin Josipa Svobode i drugova“. Vjerojatno je mislio postati jedinim vlasnikom i vjerojatno bi tako i bilo da Matija Peršić nije zatražio da mu se vrati njegova uloga kao dioničara i graditelja mlina na vlastitom zemljištu. Naime, Matija Peršić pozvan je u vojsku odmah na početku rata te je kao strojar bio zadužen za rad na maksimirskom poljoprivrednom dobru Zagrebačke nadbiskupije zadržavši se tu čitavo vrijeme rata. No, nije mogao osigurati stan svojoj obitelji pa je supruga Antonija s djecom boravila u jednom radničkom stanu kraj bjelovarskog mlina, mučeći se da prehrani obitelj, a jedno vrijeme stanovala je s djecom i u lovačkoj kući u Maksimiru. Osim onoga što joj je Matija mogao pribaviti, bavila se i obradom vrtnih kultura. Kći Jelisava pisala je o tom vremenu kao o vremenu jako teškog življenja. Vjerojatno se upravo tada Antonija zarazila klicom tuberkuloze od koje je i umrla 1939. godine. Za vrijeme dok je obitelj živjela u Bjelovaru, starija Matijina kći Jelisava privukla je pažnju dr. Ribara, direktora bjelovarske gimnazije, koji je znatno doprinio njenom obrazovanju u demokratskom duhu.

Godine 1917., nakon smrti kralja Franje Josipa I., vraćena je sloboda tiska i sindikalnog udruživanja pa je i Matija Peršić opet postao

privredno aktivan te je u Koprivnici počeo graditi svoju prvu kuću u današnjoj Basaričekovoj 2, u koju je 1919. godine preselio mjenjačnicu brašna iz Sajmišnog trga 11, a koje je nabavljao kod mlinara Fribana na potoku Koprivnica. U toj kući izgrađen je lokal metar iznad zemlje, za slučaj da potok Koprivnica izađe iz svog korita i poplavi grad. Dva velika staklena izloga na ovoj uglovnici ukazivala su na posao kojim se Peršić bavio. Stan iza lokala je jedno vrijeme iznajmljivao stanarima, a stanarinu koju je dobivao, ulagao je odmah u širenje posla. Obitelj je u stan preselio tek nešto kasnije. Matija Peršić je točno znao što želi za kćer Jelisavu i odmah ju je uputio u trgovačku školu u Graz, koju je ona završila 1924. godine i koja ju je osposobila za rad u očevoj trgovini u Koprivnici. Matija Peršić je poveo žestoku borbu za svoj povratak u dioničko društvo oslanjajući se na demokrate, iako službeno nije bio član Demokratske stranke Svetozara Pribičevića. Josip Svoboda je nastojao zadržati svoj položaj u dioničkom društvu stečen tijekom rata, ali Peršić se oslonio na izjave drugih članova društva koje su mu omogućile da mu 1920. godine bude vraćen položaj u virovskom mlinu koji je imao prije odlaska u rat. Ostali dioničari su se pouzdali u Peršićev odnos s demokratima,

razočarani zamjenom krune u dinar u omjeru 4:1, koji im je oduzeo tri četvrtine dobitka stečenog u ratu, kada su cijene brašna bile vrlo visoke i kada je novac svakodnevno gubio vrijednost.

4. Poslovanje Matije Peršića od 1918. do 1924. godine

Napustivši vojsku odmah po uspostavi primirja, Matija Peršić se nastanjuje u Koprivnici i svom snagom radi na opskrbi stanovništva brašnom. Otkupljivao je i raž koja se uzgajala u dvije vrste koje su bile važan sastojak kruha u Koprivnici, dok je Virje sve više prelazilo na kukuruzni kruh. S obzirom na visoku inflaciju u tom vremenu, Peršić je dosta zarađivao, a dobit je odmah ulagao u gradnju druge koprivničke kuće, a koja i danas nosi broj 9 u Starčevićевой ulici, prije Varaždinskoj, odnosno Marinkovićевой. Zaradu od stanarine je i dalje odmah investirao te je tako vrijeme inflacije poslije Prvoga svjetskog rata išlo u prilog njegovoj akumulaciji kapitala. Gradio je kuće čiji su secesijski elementi upućivali na bogatstvo i dobar ukus vlasnika, iako su kuće ustvari bile nedovršene u tehničkom smislu; bez kanalizacije, bez vodovoda, bez elektrike i potrebnih sanitarija što se sve moralo graditi kasnije. Spomenute dvije kuće imale su zajednički ulaz s teškim vratima od hrasta lužnjaka, ali i zajednički bunar, jer Matija Peršić očito nije mislio da može doći vrijeme kada kuće neće biti vlasništvo jednog čovjeka. Uz to i dalje je nastojao vratiti se u virovski mlin kao dioničar. Mirko Barac je u međuvremenu umro, a ostali članovi su se osjećali dosta nesigurno pa su dogovorno pristali da Matija Peršić ponovno bude dioničar mlina, koji je podignut na njegovoj zemlji. Nije to bilo jednostavno i trebalo je pored kapitala pridobiti povjerenje virovskih općinara, a to je Matija Peršić stekao svojim humanitarnim radom i darivanjima crkvi sv. Martina, te Dobrovoljnom vatrogasnom društvu u Virju, građanskoj školi i društvu „Oranice“, ne zane-marujući ni udovice koje su ostale bez muže-

va u ratu s malom neopskrbljenom djecom. Osim ovih humanitarnih akcija, Matija Peršić je radio mnogo toga i za napredak mlina i smatram da je to bilo vrijeme njegovog najvećeg fizičkog angažmana i rada za tri čovjeka. Kao prvo, odvojio je dio svojeg zemljišta darovavši ga virovskoj općini i tako omogućio izgradnju najkraće ceste od željezničke stanice u Virju do Molva, odnosno do skele za Prekodravlje, gdje su svi poljoprivrednici i trgovci radi toga postali njegovi komitenti u cijelom međuratnom razdoblju, a osim jedne, prestale su raditi i vodenice na Dravi.

Umjetni mlin u Virju, kako u ga zvali do 1916. godine, kada se u naslovu mlina javlja Svoboda nakon što je dodatno uložio određeni kapital, preimenovao se u „Umjetni paromlin Matija Peršić i drug“ samozvano od Peršića 1925. godine, a službeno je protokoliran kao mlin „Matija Peršić i drug“ 1930. godine u registru Okružnog suda u Bjelovaru. U svakom slučaju mlin u Virju bio je najbolji mlin na tom području, čiji je vlasnik uvijek rado razgovarao s ljudima koji su potjecali iz iste sredine kao i on, te ih je nerijetko znao počastiti čašicom bijelog ili crnog vina koje je nabavljao u Primorju. No bila je velika šteta što nije imao jači parni stroj pa nikada nisu mogli istovremeno raditi svi strojevi i električna rasvjeta.

Sam je vodio mjenjačnicu brašna u Koprivnici, dok mu nije vraćeno dioničarstvo u Virju. To je doba njegovog najvećeg zalaganja da se dokaže kao trgovac, smjerajući da preko mlina u Virju potvrdi i svoju industrijsku orijentaciju. Dobro se snalazio u tom vremenu i kao društveni čovjek, imajući iste ciljeve podizanja snažne industrije u Hrvatskoj kao i Vjekoslav Heinzl na čelu zagrebačke Trgovačke i obrtničke komore. Zalagao se za stabilizaciju poretku, jer je još vjerovao u ravnopravnost Slovenaca, Hrvata i Srba, a imao je i vrlo kvalitetan odnos s trgovcima Židovima i Srbima, kojima je davao brašno na kredit. Bio je velikodušan i prema sirotinji pa je čak školovao djecu vojnika poginulih u ratu, za željeznička, učiteljska i druga zanimanja. U Koprivnici je bio osobito dobar sa socijalistom kojega je znao iz Graza,

krojačem Šavorom, ali i pilanarom Pavlovićem te ga je i Koprivnica tretirala kao dobro stojećeg trgovca, a onda i industrijalca kojemu treba pomoći da u punoj mjeri razvije svoju djelatnost. Velika zarada zasnovana na visokim cijenama brašna, odnosno na razlici jeftinog žita iz Podravine, ali i kompliciranom obračunavanju kod zamjene žita u brašno i ocjenjivanja kvalitete žita davala je mnogo mogućnosti koje priprosti proizvođač nije mogao pratiti. Peršić je djelovao pošteno, radio mnogo i postao sve poznatija trgovačka osoba u središnjoj Podravini. Putnici podravskom željeznicom uočavali su novi lijepi dvokatni mlin kraj pruge, čiji je šum pri radu odavao da sam mlin koristi strojeve s mogućnošću izrade više vrsti brašna. Osim toga, Peršić je pokušao napadu velikih mlinova odgovoriti udruživanjem malih i srednjih. No u tome baš nije imao uspjeha. Mlin u Virju bio je ušurni i trgovački, a bavio se i prodajom vreća koje je Peršić nabavljao kod međunarodne tvrtke Schoten u Zagrebu, a onda su već korištene vreće krpane i njima opskrbljivani trgovci i proizvođači žitarica. No svi parametri bili su promjenljivog karaktera. Urod žita je ovisio o klimatskim promjenama, a u pravilu žita za meljavu ponestalo je već nakon Nove godine pa je tada i brašno bilo skuplje. Uveo je i nabavu žita za meljavu u Bačkoj i Srijemu, što je dakako omogućavao dovoz željeznicom, ali je zbog transportnih troškova to brašno bilo i nešto skuplje. Nakon žetve i vršidbe, žita za meljavu je obično bilo dovoljno, ali kvaliteta podravskog žita je bila dosta slaba pa se je ustalila nabava kvalitetnog žita u Vojvodini i u to doba godine, a mlin u Virju mogao je zahvaljujući modernim strojevima izraditi više vrsti brašna, prema traženju kupaca. Zbog pomanjkanja modernih skladišta, proizvođači pšenice su ju morali prodavati odmah čim bi ju ovršili. Mnogi proizvođači su morali u prvoj polovini godine uzimati kod Peršića brašno na kredit, a on je upravo u tome bio velikodušan i često se je i sam zaduživao kada više nije imao novaca za kupnju ponuđenog žita. U pravilu, dizao je samo kratkoročne kredite, ali su i tu kamate bile visoke i trebalo ih je pokriti s 4

% ušutom odnosno uštedom na radnoj snazi zaposlenoj u mlinu pa je i posao mlinara, kao i posao trgovca pao na leđa Matije Peršića. U vremenu do proglašenja diktature, Peršić je bio vrlo popularan jer je financijski pomogao crkvi sv. Martina kod nabave zvona, obnovu Rusanovog spomenika, ali i djecu koja su ostala bez hranitelja. Ova humanitarnost se kasnije ponešto smanjuje uslijed državne politike prema privredi pa se tražila pet godina nakon završetka rata isplata ratne dobiti, iako se znalo da je zarada mlina malena.

Kći Jelisava ili Ela kako su ju kraće zvali, bila je odlična učenica i dobro je iskoristila vrijeme svog školovanja u Grazu od 1919. do 1924. godine za stjecanje mnogo dobrog znanja o trgovini i ekonomiji uopće, čime je po povratku u Koprivnicu 1924. godine, znatno pomogla svom ocu u prelasku na vođenje modernog knjigovodstva i pravljenja bilance. Obračun se radio svaki mjesec i tada su se donosili zaključci o radu mlina i mjenjačnice brašna. Otvaraju se i posebne knjige preko kojih se obavlja poslovanje s krupnijim i povjerljivim trgovcima i poljoprivrednicima te se tako formira društvo stalnih korisnika Peršićevog brašna koje se prodavalo u papirnatim vrećicama izrađenima kod poznatih nakladnika kao što je Stjepan Kugli u Zagrebu pa je i to privuklo mnoge kupce. Stanovništvo se oporavljalo od rata i nije štedjelo na hrani. Brašno se prodavalo u cijelom tom razdoblju po inflacijskim cijenama, a cijene su svakodnevno rasle. Tako Peršićevo poslovanje nije pogodila zamjena novca krune za dinar u omjeru 4:1. No, sudeći prema blagajničkim knjigama, tek je 1925. godine, kada je dinar stabiliziran na švicarskoj burzi, prešao u potpunosti na dinarsku valutu. U međuvremenu je iskorištavao veliku slobodu trgovanja koju je dala beogradska vlast, kako bi oporavila svoje ratom opustošeno gospodarstvo.

Tri pune godine trajala je uporna borba Matije Peršića za vraćanje statusa dioničara u već otuđenom mlinu koji se zvao „Paromlin Josip Svoboda i drugovi“. Tek 20. ožujka 1923. godine, vraćen mu je status osnivača mlina i pravo na upravljanje. No, već 1922. godine, on je

isplatio člana ravnatelja Hrvatske štedionice u Virju pekara Vida Cilingera s 15 000 kruna, a kako je i Žerdav bio teško bolestan 15. studenoga 1923. isplaćena mu je odšteta za dionice, uz svjedočanstvo Steidla i učitelja Davora Prsteca, da bi već 11. ožujka 1924. godine umro tako da 17. ožujka 1924. godine Matija Peršić sa 66 % udjela i Josip Svoboda s 33 % udjela postaju jedini vlasnici mlina. Peršić je napustio Koprivnicu i doselio u mlin u Virju 1924. godine, a mjenjačnicu brašna u Koprivnici povjerala na vođenje svojoj sedamnaestogodišnjoj kćeri Jelisavi, iako je ista pokazivala želju za daljnjim školovanjem i bila vrlo tužna što je morala početi zarađivati trgovanjem žitom i brašnom.

Peršić se pak učvrstio u Virju i 30. svibnja 1926. godine učlanio u Hrvatsku seljačku zadruhu, uloživši u štednu knjižicu iznos od 20 000 dinara. Hrženjak, Carek i Šklebar upisivali su uloge sve do 25. listopada 1942. godine, kada je Hrženjak upisao stanje dioničke glavnice sa 100 512 dinara. Iako je povremeno Matija Peršić koristio i usluge drugih banaka, vjernost Hrvatskoj seljačkoj zadruzi pokazuje da je najviše povjerenja imao u ovu domaću virovsku štedionicu. Dobro je raspoređivao zaradu pa je 1924. godine vrlo lukavo, s Josipom Svobodom kupio oranicu u Travniku, koja je bila odličan visokovrijedni skladišni prostor za utovar na željeznicu, a veze sa željeznicom otvorile su cestu za Molve i izradu signalne rampe za siguran prijelaz preko pruge te je veza mlina sa željeznicom bila jednako važna za postojanje mlina kao i veza virovskog mlina s mjenjačnicom brašna u Koprivnici. Samo zajedničkim radom ova tri subjekta mogao je Peršićev mlin ne samo raditi već i zarađivati. Ovo novo zemljište poznato kao livada u Travniku bilo je vrlo iskoristivo pa je još 1960. godine, tvrtka „Podravina“ koja je vodila mlin, provela naknadnu nacionalizaciju tog zemljišta kršeći tako osnovni princip prava privatnog vlasništva.

Međutim, Peršiću je smetao i Josip Svoboda te je isplatom 120 000 dinara Svobodi 1926. godine postao jedinim vlasnikom poduzeća. U

tom razdoblju upisuje svoju kćer Jelisavu kao dioničara mlina, koja je vodeći mjenjačnicu u Koprivnici i pomažući ocu u računovodstvenim poslovima postala nezaobilazni faktor rada mlina. U dobrim je odnosima bio s općinskom upravom u Virju, tj. općinskim načelnicima Šandorom, Šaruncem i Marčinkom, koji su potvrđivali Peršićeve dogovore i ugovore, osobito kada je darivao zemljište preko kojega je izgrađena najkraća cesta između Molve i Prekodravlja i željezničke stanice u Virju. Na taj je način ojačao veze s Prekodravljem gdje je bilo mnogo imućnih proizvođača pšenice koji su bili vjerni korisnici Peršićevog brašna i u velikoj mjeri doprinijeli dobrom poslovanju mlina. Virovska željeznička stanica postala je važno utovarno i istovarno mjesto za čitavo područje te je to ojačalo i njegovanje svinjogojstva i stočarstva. Osim toga redovito je sudjelovao u humanitarnim akcijama pa je pomagao pitomcima Hrvatskog radiše jer nikada nije zaboravio mukotrpnim put do stručnosti u vrijeme svog naukovanja u Mađarskoj i Austriji.

Krajem 1924. godine, država je promijenila carinsku, tarifnu, željezničku i poreznu politiku u skladu s podjelom zemlje na 33 oblasti, uzimajući kao osnovu podjele broj stanovnika bez obzira na druge kriterije. Zemlja se potpuno upravno preoblikovala, a nisu ostale netaknute ni privredne organizacije pa je maknut predsjednik Trgovačko-obrtne komore ing. Vjekoslav Heinzl, gradonačelnik koji je otvorio Zagreb za industriju i pomogao u mnogome osnutku Zagrebačkog zbora i otvaranju hrvatske privrede prema Europi. Na mjesto Heinzla imenovan je 1924. godine za predsjednika ove najvažnije privredne institucije u Hrvatskoj Slovenac Vladimir Arko, koji je u svemu podilazio Beogradu, a među prvim stvarima dao je uništiti spise Komore ostavljajući samo kazala, čime je izgubljen važan dio povijesti. Tada dolazi do gašenja i gušenja proizvodnje u rukama domaćih ljudi u Hrvatskoj pa i poslovanje malih mlinova postaje sve teže i rizičnije. Zaoštava se poslovanje malih domaćih privrednika, a članstvo u vladinim strankama postaje preduvjet uspješnosti. Pokušaj

Hrvatske seljačke stranke da preko svojih gospodarskih institucija na čelu s Josipom Predavcem i Pavlom Radićem preuzme i trgovinu žitarskih proizvoda preko organizacije „Zrno“ bio je zaustavljen od vodećih vlasti i obnovljen ponovno tek 1935. godine preko Gospodarske sloge. U ovu je organizaciju Peršić učlanio mlin tek 1938. godine. U međuvremenu je mlin prošao dugo razdoblje teške borbe za održanje, osobito za nabavu kvalitetnog žita i brašna iz Dunavske banovine, tj. Srijema, Bačke i Banata.

Zahvaljujući iskazu u bilancama od 1919. do 1924. godine, znamo da je 1919. godine, kilogram pšenice stajao 5 kruna, a 1924. godine 16 kruna. Kukuruz je porastao od 4 krune na 10 kruna. Bijelo brašno „nuler“ poraslo je s 8 na 24 krune, a „cvajer“ sa 7 na 22 krune, s time da je najveće poskupljenje zabilježeno 1922. godine kada se to brašno plaćalo već 15,50 kruna. Posije su porasle sa 7 na 22 krune, što ukazuje na porast interesa za hranu za životinje. Mlin je iskorištavao sve svoje mogućnosti i izrađivao šest vrsti brašna. Usprkos skupoći, najviše je porasla prodaja „nulera“. Cijene su iskazane u krunama, jer je dinar iako razmijenjen u krune ocijenjen tek 1925. godine na švicarskoj burzi. Iskazani veliki porast cijene brašna imao je za posljedicu vrlo dobro poslovanje mlina i pružio je Matiji Peršiću mogućnost za razvoj.

5. Matija Peršić i Jelisava Peršić, jedini vlasnici mlina od 1925. do 1928. godine

Darujući pola mlina starijoj kćeri Jelisavi, Matija Peršić je izazvao negodovanje mlađe kćeri Štefanije. Ovo razdoblje obilježeno je najuspješnijim vremenom djelovanja Matije Peršića čija ideja povezivanja rada ušurnog mlina za seljake s prodajom kvalitetnog brašna građanima postiže izvanredan uspjeh, a njemu omogućuje djelovanje na mlinarskom području kao branitelja i zastupnika interesa malih i srednjih mlinova sjeverne Hrvatske. Djeluje i kao veliki humanitarac što je prepoznatljivo po

njegovoj društvenoj aktivnosti od Križevaca i osnutka Planinarskog doma na Kalniku, a osobito u Virju i Koprivnici.

Matija Peršić je iskoristio podjelu zemlje na oblasti prema Vidovdanskom ustavu, te ojačao svoje veze prema Vojvodini, nabavljajući žito potrebno virovskom mlinu od mlinova u Adi i Čantaviru u Bačkoj, koji su bili ugroženi obustavljanjem i otežavanjem izvoza preko Mađarske u Austriju. Izvozna kriza je obuhvatila i drvenu industriju, a Peršić je spretno iskoristio potrebu šumarije u Repašu za iznajmljivanje svojih katastarskih čestica u Travniku za istovar i utovar drveta na željeznicu, što je upotpunilo zaradu mlina i stanarine od koprivničkih kuća te je Peršić pokrenuo gradnju svoje treće kuće u Koprivnici, u današnjoj Basaričekovoj 4. Međutim ta je gradnja usporena radi pogoršanja njegovih odnosa s vladajućom strukturom grada, to jest gradonačelnikom Ivanom Kraljićem, pa je kuća izgrađena tek 1932. godine i iznajmljena poznatom koprivničkom odvjetniku dr. Rudolfu Trstenjaku do 1935. godine. Mjenjačnica brašna u Koprivnici i nove kuće privlačile su pažnju pa je Jelisava Peršić bila poželjna udavača, koja se dokazala svojim radom u očevoj mjenjačnici žita i trgovini brašna. Međutim, Matija Peršić kontrolirao je ne samo poslovanje mjenjačnice, već i ponašanje svoje kćeri te joj je prepisao polovicu mlina kako bi ju čvršće vezao uz mlin.

Novo ustrojstvo države pa i izbori 1925. godine, povećali su razne vrste poreza, a tražio se čak i ratni porez, iako je rat završio 1918. godine. Peršićevo poslovanje s molvarskim područjem i Prekodravljem nije više moglo zadovoljiti sve veće troškove mlina, kako porezne koje je trebalo platiti općini, oblasti, državi i drugima, tako i zbog istrošenosti dijelova pogona pa se i dalje nastavila nabava žitarica iz Bačke. To je utjecalo na promjenu ishrane Virovaca žitaricama koji su za kolače koristili „adu“, ali rijetko su jeli kruh od bijelog brašna. Prevladavanje kukuruznog kruha u ishrani ljudi, te u ishrani svinja za tržište, ukazuje na to da Matija Peršić i Virovci nisu vodili istu prehrambenu politiku. No, Peršić je imao veliku ulogu u nabavi posija

koje su držaocima svinja trebale svakodnevno u procesu tovljenja pa je i njih nabavljao iz Bačke. Vodenica Ane Šklebar na potoku Zdelji imala je također mnogo posla meljući kukuruz, a u radu su se održavale i druge vodenice na Bilogori. Uslugama Mjenjačnice u Koprivnici služili su se i Međimurci i Ludbrežani, kao i stanovnici sela prema Križevcima. Potpadanje Međimurja pod Mariborsku oblast otežalo je ove veze, ali na nagovor Mihaila Varge, koji je imao dvije kuće u Virju, i koji se kretao između Međimurja i Bačke, Peršić je počeo nabavljati žito i brašno iz Bačke i Banata. Prve veze u Bačkoj, Peršić je uspostavio 1924. godine s bačkom Adom gdje su radila tri mlina pa je kvalitetno brašno od bačkog žita prozvano „Ada“, a tako se nazivalo i u Virju i u Koprivnici. Ovo je brašno omogućavalo kvalitetniju izradu bijelih kolača pa i savijača i ubrzo je bilo prihvaćeno od virovskih i koprivničkih domaćica s velikim oduševljenjem, a pridružili su im se i brojni pekari. Radi dobrih odnosa, snabdijevao je žandarmerijske i pogranične straže u Virju i Ždali, a preko trgovca Šetinca, Adino brašno dobro se prodavalo u Prekodravlju, iako je bilo malo skuplje zbog troškova dopreme željeznicom. Željeznica ga je iskrcavala preko industrijskog kolosijeka direktno u mlin, odakle je onda išlo u meljavu ako se radilo o žitu, ili je pakirano u vreće i papirnate vrećice, i pečaćeno, ako je bilo u obliku brašna. Veza između virovskog mlina i koprivničke mjenjačnice bila je svakodnevna i radilo se mnogo kako to pokazuju evidencije vođene svakodnevno u Virju, a određenih godina i u Koprivnici sudeći prema očuvanim blagajničkim knjigama. U Koprivnicu su žitarice dopremane ponajviše željeznicom, a od stanice do mjenjačnice trebalo ih je dovoziti konjskom zapregom ili kamionima Svetozara Kovačevića, koji je ponekad robu dopremao kamionom direktno iz virovskog mlina. Dakako da je ova manipulacija s brašnom zahtijevala i kvalitetne vreće pa je Peršić postao i glavni snabdjevač podravskih trgovaca kvalitetnim vrećama od jute i konoplje što je također donosilo lijepi prihod, ali je pakiranje manjih količina brašna u papirnate „škanicle“ bilo dosta zahtjevno, dok

su vreće od jute i konoplje za 60 – 80 kg žita nabavljane od posebnog tvorničara u Zagrebu i kasnije u Hrastniku te su se nakon upotrebe ponovno prodavale Peršiću, koji ih je prodavao drugima odnosno krpao prije nove upotrebe. Ovakvo kombinirano poslovanje žitom i brašnom bila je Peršićeva prednost pred drugim žitarskim trgovcima i on gotovo da je imao monopol na tom području u Podravini. Trgovina brašnom je u tom vremenu bila dosta liberalna i to daje objašnjenje Peršićevom uspješnom poslovanju.

To se promijenilo nakon atentata u Narodnoj skupštini u lipnju 1928. godine, kada se uznemirila cijela politička scena. Sajmišni trg u Koprivnici, gdje je Peršić iznajmljivao svoj lokal pekarima, dobiva naziv Radićev trg, a ulica koja započinje Peršićevom mjenjačnicom dobiva ime Basaričekova ulica i to ime ima i danas. I u Virju je slično. Peršić je koristio pripadnost Podravine Osječkoj oblasti te je ojačao nabavu žitarica u Bačkoj i Banatu preko podravske željeznice. Kupio je u Virju nekoliko novih parcela uz industrijsku prugu pa ih je onda iznajmljivao šumariji Repaš za skladištenje drva. I dalje je bio veliki humanitarac te je učvrstio svoj položaj kao vodeći trgovac brašnom u Podravini. Dajući brašno i na kredit, utemeljio je mrežu svojih stalnih i vjernih kupaca koji ga ne napuštaju ni u vremenu krize. Bijelo brašno „Ada“ nema konkurencije zbog svoje kvalitete, a mlin Stjepana Kelemena i Lipovića, u Adi, a nešto kasnije još i više Mihaila Varge iz Čantavira u Bačkoj svaki mjesec šalju žitarice u Virje. Peršić je bio pouzdani kupac pa su se isporučiteljima vojvođanskog žita ili brašna pridružili i drugi mlinovi. Usljed pojačane ponude kanadskog i ukrajinskog žita u Srednjoj Europi, padala je potražnja za žitom i brašnom iz Jugoslavije, što je dovelo do toga da su se mnogi mlinovi borili za svoje preživljavanje. Čantavir je imao tri mlina i postao je najveći i najdugotrajniji isporučilac bijelog brašna Peršiću. No Podravci su otišli i dalje, te su se specijalizirali za recepte za bijele sitne kolačice u Virju, čija proizvodnja je preživjela do danas. Bio je stalan snabdjevač koprivničke bolnice, a prijateljivao je s dr. Mir-

kom Kasumovićem voditeljem iste, pozivajući se na svoje ličko podrijetlo.

Kako bi nagradio kćer Jelisavu, koja je velikim djelom zaslužna za ovo dobro poslovanje, a u želji da poduzeće i dalje ima isti oblik, Peršić je na nju prepisao polovicu mlina, čime je izazvao nezadovoljstvo druge kćeri, koja je u to vrijeme nakon koprivničke gimnazije poslana u Graz da kroz niži trgovački tečaj stekne potrebno znanje za rad u mlinu. No, zadržao je vlasništvo nad sve tri kuće u Koprivnici, a u Varaždinskoj 9 je Jelisava osnovala svoje posebno domaćinstvo, koje je uglavnom vodila majka Antonija, koja je već počela pobolijevati od gihta kao posljedice teškog rada i nezdravog stanovanja u više radničkih stanova nakon udaje. Naime, Peršić je osim društvenosti, znanja i marljivosti imao još jednu osobinu, a to je bila velika štedljivost prema obitelji. Zbog želje da položaj kvalificiranog majstora strojara zamijeni položajem glavnog dioničara, a onda i vlasnika mlina bio je spreman na sve žrtve. Tako je i svom ocu, koji mu je u tom vremenu došao u posjet za Božić u Virje, prigovorio da nije ništa privrijedio. Došlo je do svađe i razlučeni starac je te hladne noći napustio Virje te se preko Konaka vratio pješice u Ferdinandovac pri čemu se prehladio i umro. Uzalud je Matija žalio za izrečenim. S njim nikada nije bilo kompromisa kada se govorilo o radu, imetku i štednji.

Treba nešto reći i o njegovom političkom djelovanju. Potekao je iz krajiške sredine koja je kod njih razvila neupitno obožavanje kralja pa mu je monarhija bila najbolja državna tvorevina i u kasnijem vremenu kada Austro-Ugarsku monarhiju zamjenjuje Srbija na čelu s kraljem. Mislio je da će nova južnoslavenska država biti zasnovana na poštivanju većinskih naroda i trebalo je proći više godina da se otriježni od tog sna. Stoga, u prvom desetljeću jugoslavenske države nije mogao prihvatiti ideju Radićeve seljačke republike u bilo kojem obliku, vežući ju uz komunizam, jer su Stjepan Radić još i 1928. godine, a i njegov nasljednik dr. Vladko Maček do 1941. godine, vjerovali da jugoslavenska ideja nema alternative. Matija

Peršić je, dakle, prvih deset godina u novoj južnoslavenskoj državi bio negator republikanske ideje i tek je onda pomalo mijenjao svoja ranija uvjerenja, sumnjajući pod kraj života u sretnu budućnost države u kojoj je živio. Kritiziranjem Radića i pristajanjem uz Jalžabetića i Novakovića, Peršić se je udaljio od mnogih Virovaca koji su vjerovali u politiku Hrvatske seljačke stranke, ali dakako, životno iskustvo trgovca ga je prisiljavalo da sa svima surađuje kao dobar privrednik.

Otvorivši najkraći put između Molva i željezničke stanice u Virju, on je gotovo sve trgovce, a ne samo seljake vezao uz virovski mlin, a čini se da se je i ustaška kolonija u Janka-puszti snabdijevala preko trgovca Šćetinca koji je otvorio i trgovinu u Koprivnici i koji je stradao od partizana nakon Drugog svjetskog rata. Svakodnevno je postojala i veza prijevoza žitarica između Koprivnice i Virja pa se zapravo radilo o poslu koji je trajao 24 sata. Nije tu bilo odmora i zabave. Komplikirani način dobave žita, meljava istog, te onda doprema brašna do krajnjeg korisnika putem željeznice, kolnog podvoza, ili kamionima bila je vrlo zahtjevna. Najbolji način bio je prijevoz željeznicom zbog industrijskog kolosijeka koji je omogućavao istovar i utovar robe direktno u virovski mlin, premda bi se moglo diskutirati o njegovoj cijeni zbog čestih promjena željezničke tarife, a i pečačenja posebnim žigom.

Dakako da se veliki uvoz gotovog bijelog brašna odrazio na žitnu proizvodnju u Virju, gdje su seljaci prestali sijati loše žito i prešli na sadnju kukuruza koji je s manje rizika preživljavao poplave Drave, a osim toga u znatnoj mjeri ojačao svinjogojstvo, jer su se svinje iz Podravine nakon izgradnje željezničke pruge sve više tražile u mesnoj industriji Hrvatske. Inflacija je u tom vremenu zaustavljena, a cijena pšenice imala je samo blagi porast. Pšenica se 1925. godine prodavala po 2,75, a 1928. godine po 3,6 dinara. Cijena kukuruza iznosila je 1925. godine 1,5 dinar, a 1927. godine 2,20 dinara. Cijena „nulera” opadala je s 4,50 na 4 dinara, na što je djelovao sve veći dovoz „Ade” iz Vojvodine, koja se nastojala na svaki način

riješiti viška žitarica prilagođujući cijenu kupcu. Cijena brašna „cvajera” pala je s 4 na 3,70 dinara, dok je cijena posija rasla od 1,26 na 2 dinara. Zbog uvećanih prodajnih količina, poslovanje mlina je ipak još uvijek bilo povoljno i ostalo takvo do jeseni 1931. godine, kada je došlo do sloma Prve hrvatske štedionice. Mala virovska Hrvatska štedionica radila je do 1941. godine, a Peršić je na njezinom računu držao dioničku glavnica, po potrebi dizao i kredit, iako je njen značaj nakon sloma privatnog bankarstva bio znatno umanjen.

Literatura

- ZVONAR, Ivica: *Mons. dr. Fran Barac (1872. – 1940)*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2012.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Pregled povijesti Virja i okolice od prvih pisanih dokumenata do završetka Drugoga svjetskog rata*. Monografija: Općina Virje u prošlosti i sadašnjosti, Virje: Meridijani, 2023., 105–102.
- ŠADEK, Vlado: *Ustaše i Janka-puszta: prilozi o djelovanju logora Janka-Puszta i razvoju ustaško-domobranskog pokreta u Podravini za vrijeme monarhističke Jugoslavije*. Molve: Društvo za povjesnicu i starine, 2012.
- ŠUTE Ivica: *Gospodarska sloga u Podravini (1935. – 1941.)*. Samobor: Meridijani, 2017.
- Arhiva Mire Kolar o obitelji Peršić i njeni radovi o Virju i mlinu Matije Peršića